

Allegory and Its Rhetorical Functions in Mowlana's Maktubat

Tahereh Ishany

Associate Professor of Persian Language and Literature, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran. Email: ishany@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received 04 July 2025 Received in revised form 06 Aug 2025 Accepted 10 Nov 2025 Published online 22 Dec 2025 Keywords: Mowlana, Maktubat (Letters), Rhetoric, Allegory, Rhetorical functions.	Allegory constitutes one of the most significant rhetorical strategies in Mowlana's literary corpus, serving as a means to express mystical, ethical, and didactic ideas. His Maktubat (Letters), addressed to audiences from diverse social backgrounds, abound with both brief and extended allegories written for a variety of communicative purposes. Despite the prominence of this device, a systematic study of the allegories found in Mowlana's Maktubat has so far received limited scholarly attention. Adopting a descriptive-analytical methodology supported by statistical analysis, the present study examines the types of allegories employed in Mowlana's letters and their corresponding rhetorical functions. It seeks to answer the following questions: What kinds of allegories does Mowlana use in the Maktubat? Which types appear most frequently? And what rhetorical or communicative purposes do they serve? The findings indicate that Mowlana predominantly employs descriptive allegories, whereas narrative allegories occur less frequently. Among the various forms, proverbial allegories (ersal al-mathal)—short, proverbial expressions encapsulating popular wisdom—show the highest frequency. This pattern reflects Mowlana's intent to emphasize, persuade, and legitimize his discourse through the use of collective wisdom and traditional linguistic forms. Conversely, extended allegories, such as fables and parables, appear only occasionally. This scarcity may be attributed to the inherently practical and instructional nature of the Maktubat, which demands brevity and clarity rather than elaborate narrative form. Furthermore, the functional analysis demonstrates that explanatory and motivational functions predominate in Mowlana's letters, while argumentative and critical functions appear less frequently. This suggests that Mowlana's primary purpose in his epistolary discourse was to offer moral guidance and inspire spiritual transformation, rather than to construct complex argumentative reasoning. By providing a detailed understanding of Mowlana's use of allegory in his Maktubat, this study contributes to a deeper appreciation of his rhetorical artistry, communicative intent, and didactic method within the broader context of Persian mystical prose.
Cite this article: Ishany, T. (2025)., Allegory and Its Rhetorical Functions in Mowlana's Maktubat. <i>Rhetoric and Grammer Studies</i>, 15 (2). 1-20. DOI: https://doi.org/10.22091/jls.2025.12722.1687	
 © The Author(s) DOI: 10.22091/jls.2025.12722.1687 Publisher: University of Qom	

Introduction

Allegory is among the most effective rhetorical strategies in Persian literature, playing a pivotal role in conveying abstract concepts, intellectual persuasion, and emotional stimulation. Jalal al-Din Muhammad Balkhi Mowlana, one of the most distinguished poets and thinkers of Islamic mysticism, employed a wide range of allegorical devices throughout his works—including the *Masnavi-ye Ma'navi*, *Fihi ma Fih*, and the *Maktubat* (Letters). Mowlana's letters, addressed to audiences from diverse social strata, are replete with both brief and extended allegories crafted for different communicative purposes. Nevertheless, a systematic study of the allegories found in Mowlana's *Maktubat* has not yet been undertaken with sufficient academic rigor.

This study, employing a descriptive-analytical approach supported by statistical analysis, examines the types of allegories used in eighty-six of Mowlana's letters with identifiable addressees and explores their rhetorical functions. It aims to address the following questions: What types of allegories did Mowlana employ in the *Maktubat*? Which ones occur most frequently? And what rhetorical or communicative roles do they play in his letters?

Materials & Methods

Structurally, allegory can be divided into two categories: short or descriptive allegory, and extended or narrative allegory. The short allegory—typically consisting of one or several sentences—includes simile allegory, metaphorical allegory, proverbial allegory (*ersal al-mathal*), and parallel structure (*uslub al-mu'adala*). The extended allegory, on the other hand, encompasses animal and human fables, symbolic allegories, fables (*label*), parables (*parabel*), and exempla (*misalak*).

Research findings

Overall, the results reveal that Mowlana predominantly employed short descriptive allegories, while extended narrative forms were used only sparingly. Among these, proverbial allegory exhibits the highest frequency, underscoring Mowlana's effort to emphasize, persuade, and legitimize his discourse through appeals to folk wisdom and linguistic tradition. The infrequent use of extended allegories such as fables and exempla reflects the concise and didactic nature of his letters, which prioritize clarity and practicality. The functional analysis further demonstrates that explanatory and motivational functions dominate Mowlana's allegorical discourse, whereas argumentative and critical functions appear less frequently. This finding suggests that Mowlana's primary objective in his letters was practical moral guidance and emotional encouragement, rather than complex intellectual argumentation. By offering a systematic and detailed account of Mowlana's allegorical strategies in the *Maktubat*, this study contributes to a deeper understanding of his rhetorical style, didactic aims, and epistolary communication techniques within the broader framework of Persian mystical literature.

Discussion of Results & Conclusion

The findings of this study demonstrate that Mowlana's allegorical repertoire in the *Maktubat* includes simile allegory, metaphorical allegory, proverbial allegory, symbolic allegory, exemplum (*misalak*), parable, and fable. Considering that simile allegory, metaphorical allegory, and proverbial allegory fall under short or descriptive allegories, while parable, fable, exemplum, and symbolic allegory belong to the extended or narrative type, the overall pattern of usage in Mowlana's letters reveals the following tendencies:

1. The Dominance of Short Allegories over Extended Ones

The data show that short allegories, particularly proverbial allegories and simile allegories, appear most frequently in Mowlana's letters, whereas extended (narrative) allegories such as parables, fables, and symbolic allegories occur less often. Several factors contribute to this pattern:

- The practical and functional nature of the letters, which requires brevity and clarity of expression.
- The didactic and persuasive purpose of Mowlana's correspondence, which leads him to employ familiar allegorical forms such as proverbs to enhance rhetorical impact.
- The audience-oriented and situational nature of the letters: in formal letters addressed to rulers or statesmen, Mowlana preferred logical and persuasive allegories, whereas in personal or familial letters he used a more diverse and expressive allegorical style.

2. Proverbial Allegory: The Dominant Allegorical Mode in Mowlana's Letters

Among the different allegorical forms, *ersal al-mathal* (proverbial allegory) stands out as one of Mowlana's most fundamental rhetorical techniques for articulating his thoughts, emotions, and teachings. Its frequent use reflects Mowlana's didactic and persuasive orientation, especially in formal letters to political figures, where he sought to legitimize his reasoning through folk wisdom and collective experience. Due to their

cultural familiarity and universal acceptance, proverbs served as powerful tools for emotional resonance and persuasive communication.

3. Simile Allegory: A Tool for Explanation and Instruction

Following proverbial allegory, simile allegory represents the second most frequent device. Mowlana employed this form predominantly in letters addressed to rulers and officials, using it as a clarificatory and pedagogical method to illuminate abstract ideas and convey moral teachings.

4. The Limited Use of Metaphorical and Symbolic Allegories

Metaphorical allegory and symbolic allegory appear with the lowest frequency in the Maktubat. Their limited occurrence suggests that Mowlana generally favored clarity and directness over symbolic or figurative expression in his correspondence. When symbolic allegories do appear, they are mostly confined to personal or intimate letters, where Mowlana conveys deeper, private meanings that require interpretive understanding.

5. Selective Use of Extended Allegories (Parables, Fables, Exempla)

Extended or narrative allegories—such as parables, fables, and exempla (misalak)—are rarely found in Mowlana's letters and occur mainly in correspondence with political figures. This selective use indicates several points:

- Mowlana considered narrative allegories less suitable for official or practical correspondence, reserving them instead for moral reflection or spiritual instruction.
- Parables and fables, with their story-like structures, were strategically used to convey complex moral or philosophical ideas in an indirect and thought-provoking manner.

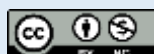
تمثیل و کارکردهای آن در مکتوبات مولانا

طاهره ایشانی

دانشیار زبان و ادبیات فارسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. رایانامه: Tahereh.ishany@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۳ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۹ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۱ کلیدواژه‌ها: مولانا، نامه‌ها (مکتوبات)، بلاغت، تمثیل، کارکردهای تمثیل.	تمثیل یکی از مهم‌ترین ابزارهای بیانی در آثار مولاناست که او از آن برای تفهیم مفاهیم عرفانی، اخلاقی و تعلیمی بهره برده است. نامه‌های مولانا که مخاطبانی از طیف‌های مختلف اجتماعی دارد، سرشار از تمثیل‌های کوتاه و بلندی است که برای اهداف گوناگون نوشته شده‌اند. بررسی نظام‌مند تمثیل‌های موجود در نامه‌های مولانا (مکتوبات) تاکنون مورد توجه جدی قرار نگرفته است. این پژوهش با رویکردی توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر تحلیل آماری، به بررسی انواع تمثیل‌های به کار رفته در نامه‌های مولانا و کارکردهای بلاغی آنها می‌پردازد و در پی پاسخ به این پرسش‌هاست که مولانا در مکتوبات از چه تمثیل‌هایی بهره گرفته است، کدام تمثیل‌ها بیشترین کاربرد را داشته و این تمثیل‌ها چه کارکردهایی در نامه‌های وی داشته‌اند؟ نتایج بدست آمده گویای آن است که مولانا در نامه‌های خود بیشتر، از تمثیل‌های توصیفی استفاده کرده است و تمثیل‌های روایی کاربرد محدودتری داشته‌اند. ارسال‌المثل که از جمله تمثیل‌های کوتاه به شمار می‌رود، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده است که نشان از تلاش مولانا برای تأکید، اقناع و مشروعیت‌بخشی به سخنانش از طریق بهره‌گیری از خرد عامه و سنت‌های زبانی دارد. از سوی دیگر، کارکردهای تبیینی و انگیزشی بیشترین سهم را در مکتوبات مولانا داشته‌اند؛ درحالی‌که کارکردهای استدلالی و انتقادی بسامد کمتری دارند. این مسئله گویای آن است که مولانا در نامه‌های خود بیشتر به هدایت عملی مخاطبان و ایجاد انگیزش در آنها توجه داشته تا ارائه استدلال‌های پیچیده. بنابراین، این پژوهش با ارائه شناختی دقیق از شیوه‌های بهره‌گیری مولانا از تمثیل در مکتوبات، می‌تواند به درک بهتر سبک بلاغی و ارتباطی او در نامه‌هایش کمک کند.

استناد: ایشانی، طاهره. (۱۴۰۴). «تمثیل و کارکردهای آن در مکتوبات مولانا». *پژوهش‌های دستوری و بلاغی*. دوره ۱۵، شماره ۲۸، صص: ۲۰-۱. <https://doi.org/10.22091/jls.2025.12722.1687>

© نویسنده‌گان

ناشر: دانشگاه قم

(۱) مقدمه

تمثیل یکی از کارآمدترین شگردهای بلاغی در ادبیات فارسی است که نقش مهمی در انتقال مفاهیم انتزاعی، اقناع فکری و انگیزش عاطفی دارد. مولانا جلال‌الدین محمد بلخی، به عنوان یکی از برجسته‌ترین شاعران و اندیشمندان عرفان اسلامی، در آثار مختلف خود از جمله مثنوی معنوی، فیه ما فیه و مکتوبات از انواع تمثیل بهره برده است.

نامه‌های مولانا که مخاطبانی از طیف‌های مختلف اجتماعی دارد، سرشار از تمثیل‌های کوتاه و بلندی است که برای اهداف گوناگون نوشته شده‌اند. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش‌هاست که مولانا در مکتوبات از چه تمثیل‌هایی بهره گرفته است، کدام تمثیل‌ها بیشترین کاربست را داشته و این تمثیل‌ها چه کارکردهایی داشته‌اند؟ بنابراین، هدف این پژوهش، تحلیل علمی کارکردهای بلاغی و فکری تمثیل در مکتوبات مولانا و تبیین چرایی غلبه برخی از انواع تمثیل بر دیگر گونه‌ها در این مجموعه است. با این بررسی، می‌توان دریافت که مولانا چگونه با استفاده از تمثیل‌های متنوع، مفاهیم پیچیده و گاه انتزاعی را در قالبی موجز و اثرگذار برای مخاطبان خود بیان کرده است.

(۲) پیشینه پژوهش

با توجه به اینکه تاکنون در باب تمثیل در مکتوبات مولانا پژوهشی صورت نگرفته است، برای پرهیز از اطالة کلام تنها به ذکر آثاری پرداخته می‌شود که تمثیل را در دیگر آثار مولانا بررسی کرده‌اند. نظیر مقاله «تمثیل و مثل در مثنوی مولوی» (۱۳۸۶) از ذوالفقاری؛ مقاله «نقش فلسفه تمثیلی در داستان پردازی‌های مولانا در مثنوی» (۱۳۸۶) و مقاله «زیباشناسی تمثیل و تحلیل ساختاری ادبیات تمثیلی مولانا بر مبنای نظریه فلسفی صورت‌های مثالی» (۱۳۹۱) از قائمی؛ مقاله «نقش تمثیل در داستان‌های مثنوی معنوی» (۱۳۹۳) از نظری؛ مقاله «نماد و تمثیل در مثنوی مولانا» (۱۳۹۹) از هواسی؛ مقاله «بررسی شیوه‌های تمثیل و استدلال در بیان مفاهیم برخی از حکایت‌های مثنوی معنوی» (۱۴۰۲) از خانابایی و همکاران.

(۳) روش پژوهش

این پژوهش به شیوه توصیفی - تحلیلی و آماری انجام شده و جامعه آماری هشتاد و شش نامه از میان یکصد و پنجاه نامه مولاناست که دارای مخاطب مشخص است. چنانکه در بررسی‌ها و تحلیل‌های پیش‌رو خواهیم دید، کارکرد تمثیل به کار گرفته شده در نامه‌ها و در ارتباط با مخاطب خاص، دقیق‌تر آشکار می‌شود.

(۴) مبانی نظری پژوهش

تمثیل از جمله شگردهای بلاغی تأثیرگذار بر مخاطب است که در آثار بزرگان ادب فارسی جایگاه ویژه‌ای دارد و از پیشینه‌ای غنی برخوردار است. زرین کوب در تعریف این شگرد بلاغی می‌نویسد: «تصویر حسی است که می‌باید امری را که غیر حسی است برای مخاطب به امر حسی نزدیک و قابل ادراک نماید و شک نیست که جزء جزء این تصویر هرگز یک جزء از امر غیر محسوس را عرضه نمی‌کند؛ فقط کل آن است که از مجموع امر تصویری کلی القا می‌کند. به هر حال چون این تصویر حسی است به کسانی که تصور امر مجرد انتزاعی برای آن‌ها مشکل می‌نماید کمک می‌کند تا آنچه را تمثیل نمایش آن محسوب است در مخیله خویش ترسیم کنند و این که تمثیل برای عوام خلق از انواع حجت به شمار می‌رود؛ از همین معنی است که چون امر مورد دعوی را نزد آن‌ها محسوس می‌سازد و آن‌ها صحت آن را می‌توانند تصدیق کنند؛ تمثیل بدان، آن‌ها را اقناع می‌کند و در نزد آن‌ها دلیل محسوب است» (۱۳۷۸: ۲۵۱). در واقع،

زمانی که بیان برخی مفاهیم با زبان روزمره دشوار و یا حتی غیرممکن است، کاربر زبان ناچار از بهره‌گیری از ظرفیت‌های زبانی در قالب‌هایی همچون تمثیل است تا قدرت تأثیرگذاری، ماندنی‌تر گردد. «تمثیل را باید داستان‌ها یا حکایاتی دانست که در آن‌ها غرض و مقصود اصلی گوینده از ایراد آن‌ها به طور واضح بیان نشده است. این نوع از تمثیل به انگلیسی Allegor و به فرانسه Allegorie و در فارسی گاهی به تمثیل رمزی ترجمه کرده‌اند. تمثیل عبارتست از ارائه کردن یک موضوع نه از طریق مستقیم، بلکه در لباس و هیئت یک حکایت ساختگی با موضوع و فکر اصلی از طریق قیاس، قابل مقایسه و تطبیق است» (پورنامداریان، ۱۳۸۰: ۱۱۶). از سوی دیگر، تمثیل از نظر ساختار به دو بخش تقسیم می‌شود: تمثیل کوتاه یا توصیفی، و تمثیل گسترده یا روایی. «تمثیل توصیفی (کوتاه) معمولاً از یک یا چند جمله فراتر نمی‌رود و مهم‌ترین انواع آن عبارتند از: تشبیه تمثیلی، استعاره تمثیلی، ارسال‌المثل و اسلوب معادله» (کبیری و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۶) و تمثیل روایی شامل حکایات تمثیلی حیوانات و انسان‌ها، رمزی، فابل، پارابل و... است.

۴-۱) انواع تمثیل کوتاه یا توصیفی

- تشبیه تمثیلی: «این شگرد بلاغی تشبیهی است مرکب بر پایه تمثیل. این شگرد بیانی با ظرفیت محاکاتی خود در بیان مسائل انتزاعی و ذهنی که دارد؛ آن را به فهم مخاطب نزدیک می‌سازد» (حیدری، ۱۳۹۸: ۵۶).
- استعاره تمثیلی: «در استعاره تمثیلیه از نظر معنایی تأکید بر جمله‌ای است که در معنای ثانوی به کار می‌رود. بنابراین، بهترین راه شناخت استعاره تمثیلیه، قرار دادن آن در کنار کنایه است. در کنایه، جمله دارای دو معنا است و هر دو معنا هم کاربردی هستند و با توجه به شرایط، منظور گوینده، معنای دوم است. در استعاره تمثیلیه نیز با دو ساختار معنایی روبه‌رو هستیم؛ اما معنای نخستین به هیچ‌وجه کاربردی نیست» (رضایی، ۱۳۹۸: ۱۱۱).
- ارسال‌المثل: ارسال‌المثل و به عبارتی مثل از جمله انواع تمثیل به شمار می‌رود. همایی در تعریف این نوع از تمثیل بر این عقیده است که «تمثیل (ارسال‌مثل) آن است که عبارت نظم یا نثر را به جمله‌ای که مثل یا شبه مثل و متضمن مطلبی حکیمانه است؛ بیارایند» (همایی، ۱۳۸۹: ۱۹۱).
- اسلوب معادله: شفیعی کدکنی بر این باور است که: «اسلوب معادله یکی از انواع تمثیل است که در آن، شاعر در مصراع اول چیزی می‌گوید و در مصراع دوم چیزی دیگر؛ اما دو سوی این معادله از رهگذر شباهت قابل تبدیل به یکدیگرند» (۱۳۷۵: ۸۴).

۴-۲) انواع تمثیل گسترده یا روایی

- فابل: «حکایتی کوتاه به نظم و نثر که دربردارنده آموزه‌ای اخلاقی و تربیتی است و در آن، حیوانات همچون شخصیتی انسانی رفتار می‌کنند و سخن می‌گویند» (Abrams: 1999: 7).
- پارابل یا حکایت انسانی «حکایتی کوتاه است که حاوی یک نکته اخلاقی است. فرق آن با حکایت حیوانات در این است که اشخاص آن، انسان هستند و وقایع و حوادثی که در پارابل رخ می‌دهد؛ در عالم واقعی نیز ممکن است رخ دهد. دیگر این که درس اخلاقی پارابل نسبت به حکایات حیوانات در سطح متعالی‌تر و متمدنانه‌تری قرار دارد» (فتوحی، ۱۳۸۳: ۱۶۶-۱۶۵).
- مثالک یا داستان - مثال: نمونه‌های این نوع تمثیل عبارتند از: دوستی خاله خرسه، چوپان دروغگو و یا تصمیم کبری.

- تمثیل رؤیا: این نوع تمثیل «روایتی است که در آن، راوی با ورود به عالم خواب و رؤیا سفری روحانی را تجربه می کند و پس از بازگشت به جهان مادی آن را روایت می کند» (همان: ۱۶۲).
- تمثیل رمزی: «اگر فکر یا پیام در حکایت یا داستان، ماهیتی معماگونه داشته باشد، یا به کلی پنهان باشد و کشف آن نیازمند فعالیت اندیشه، تخیل و تفسیر داستان باشد و یا با اصطلاحات عارفانه نقل شود، آن را تمثیل رمزی می نامیم» (پورنامداریان، ۱۳۶۴: ۱۱۹).

با توجه به اینکه تمثیل یکی از روش های مهم بیان ادبی و فلسفی است که در آن، یک مفهوم پیچیده از طریق تصاویر، شخصیت ها یا داستان هایی قابل فهم بیان می شود و این روش نه تنها در ادبیات بلکه در هنر، فلسفه، دین و حتی سیاست نیز کاربرد دارد، کارکردهایی همچون اقناع و استدلال (کارکرد برهانی)، انتقال پیام های اخلاقی و تربیتی (کارکرد تعلیمی)، شفاف سازی (کارکرد توضیحی)، تأثیرگذاری عاطفی (کارکرد انگیزشی، ترغیبی، تحذیری، تحسینی و...)، انتقاد و نکوهش (کارکرد انتقادی) و... می تواند داشته باشد. چنانکه مولانا نیز «برای روشن نمودن کلام خود بارها از آیات قرآن، حدیث، ابیاتی به فارسی و یا عربی و به کرات از تمثیل در قالب ضرب المثل و یا تمثیل روایی بهره برده است. در واقع، تمثیل به دلیل ایجاز و تأثیری که در خود دارد، بسیار مورد توجه مولانا قرار گرفته و او برای قطعیت بخشیدن به کلام خود و مؤکد نمودن آن از این ابزار استفاده نموده است» (ایشانی، ۱۴۰۲: ۱۳۸).

۵) بررسی و تحلیل انواع تمثیل و کارکردهای آن در مکتوبات مولانا

۵-۱) تشبیه تمثیلی

این نوع تمثیل در نامه های مولانا بسیار کاربرد دارد. مولانا در نامه پنجاه و ششم (۱۳۷۱: ۱۳۳-۱۳۲) که خطاب به فاطمه خاتون، همسر سلطان ولد درباره کدورت بین فاطمه خاتون و سلطان ولد نوشته، از دو تشبیه تمثیلی بهره برده است: «دریا به دهان سگ نیالاید»: آب دریا با دهان سگ آلوده نمی شود. در اینجا دریا شخصیت والا و ارزشمند فاطمه خاتون است و سگ، افراد بدخواهی هستند که از او بدگویی می کنند. مولانا با این تمثیل می خواهد او را متوجه این حقیقت کند که سخنان نادرست هرگز نمی تواند شأن واقعی انسان های والا را کاهش دهد. کارکرد این نوع تمثیل، تأثیرگذاری عاطفی است که سبب کاهش نگرانی فاطمه خاتون از بدگویی دیگران می شود.

«تنگ شکر به زحمت مگس بی قیمت نشود»: منظور از تنگ شکر، فاطمه خاتون و منظور از مگس، حسودانی است که قصد آزار او را دارند. کارکرد این نوع تمثیل نیز تأثیرگذاری عاطفی است.

مولانا در نامه بیست و چهارم (همان: ۹۴-۹۲) خطاب به فرزند دوم علاءالدین چلبی، در دعوت او به بازگشت به خانه، هم زمان از تشبیه های تمثیلی زیر بهره می گیرد تا او را نسبت به دوری گزیدن از خانواده اش و دل در گروی زنی دیگر نهادن بر حذر دارد:

«... که آن طرف که اسب را می دوانی و مرکب را سقط می کنی سرابی است که بسی چون تو آن سو دوانیدند، چون آنجا رسیدند آب نبود. مرکب و سوار از تشنگی و ماندگی - دور از آن فرزند و از همه فرزندان ما - هلاک شدند و دانست [دانا آنست] که اول عنان بکشد، پیش از خراب البصره، اگر نه خود همه ابلهان نیز عنان کشند. مکن، مکن، مکن، مکن، والسّلام.

از پی دانه مرغکی صد بار بنگرد پیش و پس یمین و یسار

دل او زان قبل بداندیشست کش غم جان زعشق نان بیشست»

کارکرد این تمثیل، انگیزشی و تحذیری است. مولانا با تمثیل سراب و مرغ گرفتار دانه، خطرات غفلت و پیروی از هوس‌های زودگذر را گوشزد می‌کند. او با این تمثیل‌ها، عواقب دوری از خانواده و فریب خوردن از لذات ناپایدار را هشدار می‌دهد و می‌خواهد پیش از آنکه دیر شود، علاءالدین مسیر خود را اصلاح کند. همچنین پنج بار تکرار مکن در این نامه، تأکیدی بر کارکرد تحذیری این تمثیل است.

در بررسی نامه‌هایی که مولانا خطاب به دولتمردان نوشته است، شاهد کاربست فراوان تشبیه تمثیلی هستیم. به عنوان مثال، در قسمتی از نامه خطاب به صاحب عطا که در سفارش یکی از فرزندان خود نوشته، تمثیل زیر را به کار برده است:

«...در این وقت، فرزند و داعی زاده متوجّه رحمت و عنایتِ مَوْظَفِ قدیمِ ملکِ الوزراست و جز آن عنایت و آن لطف امروز پناه طالبان نیست تا در سایه آن رحمت از تاب و سوزش مزاحمتِ مزاحمان خلاص یابد... آن ارض توکل و قناعت واسع است. آن را که آن در گشاده‌اند، به نظرِ مرحمت در همه وجود می‌نگرد که هر یکی، چون مور، چون به حيله و لرزه دانه را به خانه می‌کشند و می‌افتند و می‌خیزند. از آن که دیده خُرد دارند، خرمنِ باقیِ فهو حسبه را نمی‌توانند دیدن؛ و آن یگانه متوکل بر سرِ خرمنِ باقیِ ربّانی برآمده است، خوش نشسته و به اطرافِ خرمن تفرّج می‌کند که این موران با هم چه می‌کنند و بر آن دانه مقسوم چگونه می‌لرزند و از این خرمن‌های رحمت چه بی‌خبرند!... توقّع می‌دارم که وظیفه کهنرنازی و عنایت قدیم و رحمت بر وی گستراند...» (همان: ۱۱۷-۱۱۶). مولانا در این تمثیل از یک سو، احوال کسانی را به تصویر کشیده که گرفتار در حرص دنیوی همانند مورچگانی هستند که فقط به دانه‌های کوچک چشم دوخته‌اند و از روزی گسترده الهی بی‌خبرند و از سوی دیگر، آنکه توکل بر خداوند دارد، مانند کسی است که بر خرمن روزی الهی نشسته و با آرامش نظاره گر است. بنابراین، این تمثیل انتقادی است از فرزند خویش. در اصل اگرچه از درخواست فرزند ناراحت است اما به ناچار از این شخص درخواست رسیدگی به خواسته او را دارد.

با توجه به جدول زیر آشکار می‌شود که تشبیه تمثیلی بیش از همه در خدمت تبیین مفاهیم قرار گرفته است. بسامد بالای کارکرد تبیینی، نمایانگر گرایش مولانا به استفاده از تمثیل برای شفاف‌سازی اندیشه‌ها، انتقال آموزه‌های معرفتی و تفهیم عمیق‌تر مفاهیم اخلاقی و عرفانی است.

جدول شماره ۱. بسامد کارکردهای تشبیه تمثیلی در نامه‌های مولانا

کارکردها	خانوادگی	دوستانه	دولتمردان	جمع کل
انتقادی	۰	۰	۱	۱
تبیینی	۲	۱۰	۱۵	۲۷
تحذیری	۳	۰	۲	۵
عاطفی و احساسی	۲	۱	۱	۴
ترغیبی	۱	۳	۷	۱۱

۱	۱	۰	۰	استدلالی
۲	۱	۱	۰	توجیهی
۷	۷	۰	۰	هشدار

نامه‌های خطاب به دولتمردان از تمثیل تبیینی بیشترین بهره‌مندی را داشته‌اند (۳۵ مورد) که نشان از نقش ارشادی و انتقادی مولانا در تعامل با اهل قدرت دارد. همچنین کاربردهای تحذیری و هشدار در این دسته از نامه‌ها بارز است، چنانکه می‌توان گفت تمثیل برای مولانا ابزاری برای تذکر، پند و نهي نیز بوده است. در نامه‌های خانوادگی و دوستانه، تشبیهات تمثیلی اغلب کارکردی عاطفی، ترغیبی و تبیینی دارند که بیانگر فضای صمیمانه و هدف‌های تربیتی آنهاست. نکته قابل توجه، بسامد اندک کارکردهای استدلالی و توجیهی است که نشان می‌دهد مولانا از این تمثیل برای اقناع منطقی کمتر بهره برده و بیشتر به ابعاد تربیتی، احساسی و عرفانی آن توجه داشته است.

۵-۲) استعاره تمثیلی

مولانا از استعاره تمثیلی در نامه بیست و چهارم (همان: ۹۴-۹۲) خطاب به فرزند دوم علاءالدین چلبی بهره جسته است: «الله، الله، الله، ملازم خانه و ملازم آن جماعت باشد قادری بر مرغ هوایی صید کردن، کبوتر آموخته را نتوانی نگاه داشتن. والله که آن گرگین اسب بدین زین نمی‌ارزد، نمی‌ارزد....». مولانا در این نامه، برای دور کردن فرزند از بهانه تراشیدن برای بازنگشتن به خانه از این نوع تمثیل بهره می‌برد و همچنین استعاره «آن گرگین اسب» را احتمالاً برای زنی که وارد زندگی خصوصی فرزند شده به کار می‌برد. چنانکه پیش از این تمثیل، از استعاره «مرغ هوایی» در برابر «کبوتر آموخته» که همسر علاءالدین است، برای اشاره به این شخص استفاده می‌کند. هوایی بودن که ایهام تناسب نیز دارد، پیرو هوا و هوس بودن این شخص را نشان می‌دهد. کاربست این استعاره‌های تمثیلی با هدف تحذیر و آگاه‌سازی علاءالدین و تبیین جایگاه این دوزن در زندگی وی است.

در میان نامه‌های مولانا خطاب به دوستان، در نامه هفتاد و نهم (همان: ۱۶۲-۱۶۱) که خطاب به حسام‌الدین چلبی نوشته از استعاره تمثیلی زیر بهره برده است: «... و آن حرز اعظم، که دافع بلیات آخر زمان است، محفوظ و محرز باد! آمین یا رب العالمین...» استعاره تمثیلی «حرز اعظم» در این نامه گویای احترام عمیق مولانا به حسام‌الدین چلبی و تکریم جایگاه او است. از این رو، کارکرد این تمثیل، تبیینی است.

چنانکه جدول زیر نشان می‌دهد، استعاره تمثیلی در نامه‌های مولانا کاربردی محدود اما معنادار دارد. دلیل کاربست اندک آن می‌تواند این امر باشد که استعاره تمثیلی درک دشوارتری دارد و معمولاً برای متون عرفانی و پیچیده‌تر مناسب است، نه برای نامه‌هایی که هدفشان ارتباط روشن و بی‌واسطه است.

جدول شماره ۲: بسامد کارکردهای استعاره تمثیلی در نامه‌های مولانا

کارکردها	خانوادگی	دوستانه	دولتمردان	جمع کل
تبیینی	۲	۱	۰	۳
تحذیری	۲	۰	۰	۲

۱	۱	۰	۰	ترغیبی
---	---	---	---	--------

بیشترین بسامد استعارهٔ تمثیلی به کارکرد تبیینی اختصاص دارد که عمدتاً در نامه‌های خانوادگی و دوستانه دیده می‌شود. مولانا از استعاره‌های تمثیلی بیشتر در موقعیت‌هایی بهره برده که نیاز به تفهیم لطیف مفاهیم یا بیان غیرمستقیم آموزه‌ها احساس می‌شده است. کارکرد تحذیری نیز منحصر به نامه‌های خانوادگی است که ممکن است بیانگر نوعی نگرانی عاطفی یا مراقبت تربیتی از سوی مولانا نسبت به افراد نزدیکش باشد. تنها یک مورد ترغیبی در نامه‌های خطاب به دولتمردان دیده می‌شود؛ بسامد پایین این شگرد بلاغی می‌تواند حاکی از آن باشد که مولانا در نامه‌نگاری خود، به ویژه در زمینه‌های رسمی‌تر، بیشتر به بیان مستقیم‌تر یا تمثیل‌های روشن و قابل فهم‌تر تمایل داشته و استعاره را برای موقعیت‌هایی خاص‌تر و مخاطبانی نزدیک‌تر به کار برده است.

۵-۳) ارسال المثل

ارسال المثل یکی از انواع تمثیل است که نویسنده یا سخنور یک مثل معروف، آیهٔ قرآن، حدیث و یا جمله‌ای حکمت‌آمیز را در متن خود می‌آورد تا پیام خود را تقویت و مستدل‌تر کند. در نامه‌های مولانا، به وفور از این نوع تمثیل - اغلب در قالب آیات قرآنی، احادیث، اشعار عربی و فارسی - استفاده شده است. در نامهٔ صد و هیجدهم (همان: ۲۰۸-۲۱۰) چندین ارسال‌المثل به کار رفته است: «... معلوم داند که فرزند عزیز وافی نیک‌عهد، حسام‌الدین بر من و تو حق خدمت و یاری دارد بسیار، «والبادی بالخير لا یکافی». شنوده آمد که آن فرزند با او مناقشه می‌کند به قول صاحب‌غرضان و بعضی چیزها را محسوب و مسموع نمی‌دارد و حسام‌الدین امین و معتمد و فرزند ماست «والقول قول الأمین مع الیمین»... علی کل حال، آن از حال او دور است که در نصیحت و نیکوخواهی تقصیر کرده باشد؛ تا این قیاس نکنی و آن گمان نبری که إن بعض الظن إثم (چهل و نهم / ۱۲) آن گمان از قبیل آن ظن‌هاست که پشیمان شوی و اثم بینی.

ستعرفنی إذا جرّبت غیری و تعلم أنّی لبقٌ نصوحٌ

.... خَفَّفُوا يَخْفَفُ اللَّهُ عَلَيْكُمْ. وَالسَّلَامُ. اگر از حسام‌الدین شکر تو نشنوم، خواهم رنجیدن عظیم. إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (پانزدهم / ۹).

هرچه دشواریست بر تو هم ز باد و بودِ توست ورنه عمر آسان گذارد مردم آسان گذار...»
در این نامه شاهد کاربست ارسال‌المثل‌های فراوانی هستیم که علاوه بر تأکید بر موضوع نامه (لزوم احترام و اعتماد به حسام‌الدین چلبی)، نقش مهمی در تقویت استدلال مولانا و تأثیرگذاری بر مخاطب دارند که به شرح زیر هستند:
«البادی بالخير لا یکافی»: کارکرد تبیین اعتبار و جایگاه حسام‌الدین.
«والقول قول الأمین مع الیمین»: کارکرد توجیهی و مشروعیت‌بخشی.
«إن بعض الظن إثم»: کارکرد هشدار؛ زیرا مظفرالدین نباید بی‌دلیل به حسام‌الدین بدبین باشد، چرا که ممکن است به گناه بیفتد و سپس پشیمان شود.
«ستعرفنی إذا جرّبت غیری، و تعلم أنّی لبقٌ نصوحٌ»: مرا خواهی شناخت وقتی دیگری را تجربه کنی، و آنگاه درمی‌یابی که من خیرخواه بوده‌ام: کارکرد هشدار.
«خَفَّفُوا يَخْفَفُ اللَّهُ عَلَيْكُمْ»: کارکرد ترغیبی.

«إِنَّا نحن نزلنا الذكر و إِنَّا له لحافظون»: مولانا با کاربست این آیه می‌خواهد اتمام حجّتی با فرزند نماید، با این معنای ضمنی که ما به تو تذکر را دادیم، حال خود دانی! بنابراین، این آیه با کارکرد تحذیری به کار رفته است.

«هرچه دشواریست بر تو هم ز باد و بود توست / ورنه عمر آسان گذارد مردم آسان گذار»: کارکرد انتقادی. در میان نامه‌های دوستانه نیز مولانا از ارسال المثل استفاده نموده است؛ چنانکه در نامه به جمال‌الدین معید (همان: ۶۶-۶۳) ارسال المثل‌های عربی زیر را می‌توان مشاهده نمود:

«الأرواحُ جنودٌ مجنّده»: منظور مولانا از کاربست این تمثیل، بیان این نکته است که انسان‌ها بر اساس مشابهت روحی و فکری به هم جذب می‌شوند. بنابراین، دارای کارکرد تبیینی است.

«الجماعَةُ رحمةٌ و الفرقَةُ عذابٌ»: کارکرد این تمثیل انگیزشی - ترغیبی است و برای ترغیب جمال‌الدین به دیدار با دوستان به کار رفته است. دیگر ارسال المثل‌ها نظیر «الرّفِیقُ ثمّ الطّریق» و «الجار ثمّ الدّار» نیز با همین کارکرد به کار رفته‌اند.

«و لو تأملت فيه قليلاً تبين لك من قليله كثيراً، قليله يدلُّ على كثيره»: مولانا این مثل عربی را در تأکید بر کاربست انواع مثل‌ها در باب اهمیت اجتماع دوستان آورده است. بنابراین، کارکرد این مثل، تبیینی است. «از انبار مشتی، و از گلستان دسته‌ای بیش نتوان نمونه بردن، انبار را و باغ را نتوان به بازار آوردن به نمونه، بستان را نتوان به شهر آوردن...» این ارسال المثل نیز کارکرد تبیینی دارد.

در میان نامه‌ها به دولتمردان، نظیر نامه‌های خطاب به معین‌الدین پروانه، استفاده مکرر از ارسال المثل را شاهد هستیم: «لطف‌هایی که فرمود در حقّ فرزند اعزّ صدرالدّین - معلوم شد،... امید داشته می‌شود که در تأخیر نیفتد که «فی التأخیر آفات»، «الخير لا يؤخّر»، «عجلوا بالصّلوة قبل الفوت» ... (همان: ۶۳-۶۱) کارکرد هریک از مثل‌های به کار رفته در این نامه، ترغیبی است و بر ضرورت سرعت عمل در انجام امور مهم را تأکید می‌کند.

فراوانی کاربست ارسال المثل در تمام نامه‌های مورد بررسی ۳۶۸ مورد است. نکته شایسته توجه آنکه این شیوه به- طرز چشمگیری در نامه‌های خطاب به دولتمردان (۲۷۰ مورد) استفاده شده، در حالیکه در نامه‌های خانوادگی (۳۴ مورد) و دوستانه (۶۴ مورد) کمتر به کار رفته است. استفاده فراوان از ارسال المثل در نامه‌های مولانا به دولتمردان، نشان دهنده اهمیت اقناع و نصیحت در این مکاتبات است. ضرب المثل‌ها معمولاً به دلیل ریشه‌های فرهنگی و مقبولیت عمومی، برای تأثیرگذاری بر سیاست‌مداران مناسب‌ترند.

کارکرد انگیزشی (ترغیبی، تحذیری، عاطفی، تحسینی و هشدار) با ۲۰۱ مورد بسامد که ۵۵ درصد از کارکردها را در تمام نامه‌ها به خود اختصاص داده، نشان دهنده نقش ضرب المثل‌ها در تأثیرگذاری بر مخاطب در قالب بیان احساسات، تشویق، تحذیر و هشدار برای اقناع، اقدام یا پذیرش یک دیدگاه است. کارکرد تبیینی با ۴۳ مورد بسامد گویای استفاده از ارسال المثل برای شفاف‌سازی مفاهیم است. چنانکه گفته شده: «اساس مثل بر انتقال بدون ابهام پیام یا همان رسایی است» (رضایی، ۱۴۰۲: ۲۸). استفاده یکسان از کارکرد استدلالی و توجیهی (هرکدام ۱۱ درصد) در این نوع تمثیل، در اقناع مخاطب نقش مهمی داشته اما کاربرد آنها بیشتر بر مبنای مثال‌های پذیرفته‌شده و حکمت عامیانه بوده است. استفاده اندک از کارکرد تأکیدی (۹ درصد) نیز گویای آن است برخی ارسال المثل‌ها برای تأکید یک حقیقت یا توصیه اخلاقی به کار رفته‌اند. کمترین میزان بهره‌گیری از کارکرد انتقادی (۳ درصد) نشان دهنده نقش محدود ارسال المثل در نقد و نکوهش در نامه‌های مولانا است. بنابراین، می‌توان گفت ارسال المثل در نامه‌های مولانا کارکردی

چند منظوره دارد که عمدتاً برای انگیزش، اقناع و تبیین به کار رفته و نقشی کلیدی در سبک نامه‌نگاری او ایفا کرده است.

جدول شماره ۳. بسامد کارکردهای ارسال المثل در نامه‌های خانوادگی مولانا

کارکردها	سلطان ولد	علاءالدین چلبی	مظفردین	جمع کل
انتقادی	۲	۴	۱	۷
تبیینی	۱	۰	۰	۱
تحدیری	۱	۱	۱	۳
عاطفی و احساسی	۲	۳	۰	۵
ترغیبی	۱	۸	۲	۱۱

بر اساس جدول بالا، مولانا بیشترین میزان استفاده از کارکرد انتقادی در ارسال المثل را خطاب به علاءالدین داشته است. این امر نشان می‌دهد که او در ارتباط با این فرزند، بیشتر به اصلاح رفتار و تذکر دادن به وی و انتقاد از رفتار او توجه داشته است. از آنجا که علاءالدین شخصیتی چالشی داشته، این بسامد نشان دهنده نگرانی مولانا درباره رفتارهای اوست.

بسامد بسیار پایین کارکرد تبیینی نشان می‌دهد که مولانا به توضیح مفاهیم پیچیده کمتر نیاز داشته و تمرکز او بیشتر بر توصیه‌های رفتاری بوده است. کارکرد تحدیری ارسال المثل‌ها با بسامد اندک ولی به میزان یکسان برای هر سه فرزند، گویای آن است که هر سه گاهی مرتکب رفتارهای نگران کننده‌ای می‌شدند که مولانا از کردارشان ناراضی بوده و آنان را از انجام آن رفتارها برحذر داشته است.

میزان بهره‌گیری مولانا از کارکرد عاطفی این نوع تمثیل، در نامه‌های خطاب به سلطان ولد و علاءالدین می‌تواند نشان دهنده رابطه احساسی قوی او با این دو باشد. بیشترین میزان استفاده از کارکرد ترغیبی به ویژه در نامه‌های خطاب به علاءالدین نشان از آن دارد که مولانا بیشترین تلاش خود را برای انگیزه دادن و تشویق وی به کار گرفته است. البته این امر به دلیل نگرانی مولانا از مسیر اشتباهی بود که او در زندگی خود انتخاب کرده بود. به طور کلی، کارکردهای ارسال المثل در نامه‌های خانوادگی مولانا بیشتر جنبه ترغیبی و سپس انتقادی دارد. این روش، نشان دهنده شیوه تربیتی نرم و مبتنی بر انگیزش مولانا است. اما نکته جالب اینجاست که ترغیب بیش از انتقاد به کار رفته که حاکی از رویکرد تربیتی متعادل و همراه با محبت مولانا است. این امر نشان می‌دهد که نامه‌های مولانا سرشار از دلسوزی، راهنمایی و هدایت است. او صرفاً یک مربی سخت گیر نبوده بلکه پدری بوده که با استفاده از ابزار تمثیل به روشی لطیف و مؤثر، مسیر درست را به فرزندانش نشان داده است.

در بررسی کارکردهای ارسال المثل در نامه‌های مولانا خطاب به دوستان، بیشترین بسامد مربوط به کارکردهای ترغیبی و توجیهی است. این میزان کاربرد کارکرد ترغیبی نشان دهنده رویکرد تشویقی مولانا در ارتباط با دوستانش است. کارکردهای توجیهی ارسال المثل بدان معناست که او برای پذیرش بهتر سخنانش، به دلایل عقلانی و مقبول استناد

می‌کرده است. کاربست کارکرد تبیینی و عاطفی نیز گویای آن است مولانا نه تنها به روشنگری بیان خود اهمیت می‌داده بلکه روابط دوستانه خود را با صمیمیت تقویت می‌کرده است. بسامد کمتر کارکرد استدلالی و تأکیدی نیز نشان می‌دهد که مولانا کمتر از ارسال المثل برای استدلال منطقی استفاده کرده است. همچنین یک بار کارکرد تحذیری و تحسینی گویای آن است که مولانا در ارتباط با دوستانش، بیشتر به تشویق، توضیح و همدلی تمایل داشته تا هشدار دادن یا ستایش مستقیم.

همچنین از بررسی بسامد کارکردهای ارسال المثل (ضرب المثل) در نامه‌های مولانا به دولتمردان، بالاترین بسامد مربوط به کارکرد ترغیبی است که نشان دهنده هدف اصلی مولانا در این نامه‌هاست. او بیش از هر چیز، به تشویق دولتمردان برای انجام رفتارهای صحیح، اجرای عدالت، توجه به زیردستان و حل مشکلات آنان پرداخته است. حضور پررنگ کارکردهای استدلالی، تبیینی، تأکیدی و توجیهی بعد از کارکرد ترغیبی گویای روش مولانا در اقناع و متقاعدسازی دولتمردان است که نشان از رویکرد عقلانی و منطقی او در تعامل با سیاستمداران دارد. میزان متوسط کارکردهای عاطفی نیز برای ایجاد همدلی، تأکید بر محبت و مسئولیت اخلاقی دولتمردان در قبال مردم به کار رفته است. کاربست کارکرد هشدار حاکمی از آن است که مولانا در برخی مواقع لازم دیده درباره پیامدهای نادرست سیاست‌های دولتمردان به آنها هشدار دهد. از سوی دیگر شاهد کاربست اندک کارکردهای انتقادی، تحذیری و تحسینی در مثل‌های این نامه‌ها هستیم. بنابراین، مولانا در ارتباط با دولتمردان، بیشتر بر اقناع و تشویق تأکید داشته تا انتقاد و تهدید مستقیم. همچنین بهره‌گیری اندک مولانا از کارکرد تحسینی حاکمی از آن است که مولانا کمتر به مدح و ستایش دولتمردان توجه نشان داده که نشان از رویکرد محتاطانه و مستقل مولانا در تعامل با حکام دارد.

۴-۵) تمثیل رمزی

مولانا در نامه‌ای که خطاب به سلطان ولد در مراعات حال همسرش، فاطمه خاتون نوشته (همان: ۶۸۷۰) از تمثیلی رمزی در قالب شعری از متنبی بهره برده است: «عالم السرّ و ما فی الحجاب / أَلَمْ يَحْذَرُوا مَسْخَ الذِّیْ یَمَسْخُ الْعِدَى / وَ یَجْعَلُ أیدی الْأَسَدِ أیدی الْخَرَاتِقِ / وَ قَدْ عَایَنُوهُ فِی سِوَاهُمْ وَ رُبَّمَا / تَعَوَّدُ أَنْ لَا تَقْضَمَ [لَا یَقْضَمُ] / إِذَا الْهَامُ لَمْ تَرْفَعْ جُنُوبَ الْعَلَاتِقِ / وَلَا تَرِدَ الْغُدْرَانُ أَلَا وَ مَاؤُهَا / مِنْ الدَّمِ کَالرَّیْحَانِ فَوْقَ [تَحْتَ] الشَّقَائِقِ».

مشاهده این شعر در آغاز نامه، هر خواننده‌ای را متوجه ماهیت معماگونه و ابهام در مفهوم آن می‌نماید اما با تأمل در معنای آن، متوجه می‌شویم که استفاده مولانا از این شعر متنبی در آغاز نامه بی‌دلیل نیست. ابتدای این شعر به ذات حق تعالی اشاره دارد که با استفهام انکاری «أَلَمْ یَحْذَرُوا...» ادامه می‌یابد و با صحنه دهشتناک ریختن خون کشته‌های جنگ به پایان می‌رسد. با توجه به فحوای این نامه می‌توان گفت، بهره‌گیری مولانا از این شعر در ابتدای نامه، تلنگری است به سلطان ولد که اگر در حق فاطمه خاتون دختر صلاح‌الدین زرکوب کوتاهی نماید، عاقبت خوشی در انتظارش نیست. بنابراین، رویکرد تحذیری مولانا از کاربست این تمثیل رمزی آشکار می‌شود. ایده پنهان این روایت تمثیلی ایجاد ترس و وحشت از گمراه شدن و مکافات تلخی است که در انتظار هر فرد گمراه است. دیگر نمونه‌های تمثیل رمزی را می‌توان در قسمت‌هایی دیگر از همین نامه مشاهده نمود: «یالیت قومی یعلمون بما غفرلی ربی قیل قتلوک و قطعوک و لم یقطع النصلح [النصح] عنهم لاحیاً و لامیتاً لأنّک ناصحٌ لا منتصحٌ اما حذر از مرصاد و اشهاد و مشهود ارواح الهی که مراقب ذریات طیبات ایشان است که الحقنا بهم ذریتهم... نپندارد که صید شده است و محتاج صید نیست که آن مذهب

ظاهر بنیان است که یعلمون ظاهراً من الحیوه الدنیا (سی/ام/۷) که ایشان نه از آن عنصرند که کهنه شوند، نصرت عنایت ازلی از آن وافرتر است که در در و دیوار ایشان منور و معطر نباشد که والتین و الزیتون و طور سینین (نود و پنجم/۳-۱) فی الجمله - حرسها الله من شرّ النّفاتات فی العقد (صدو سیزدهم/۴) و آفات الشبکات فی الحال و المآل بحقّ محمد و صحبه خیر صحب و آل... «مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلَّمَ اللَّهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ». می‌توان گفت آیات و عبارات عربی به کار رفته در این نامه گویای تمثیل‌هایی رمزی است که فرزند به خوبی منظور پدر را درک می‌نماید؛ چنانکه مولانا در پایان نامه بدان اذعان می‌کند: «...و این وصیت را محفوظ دارد و مکتوم و با هیچ کس نگوید حدیث این نبشته که در این سرّی است...». کارکرد اصلی تمثیل‌های رمزی در این نامه، تبیینی و انگیزشی هشدار است که برای انتقال مفاهیم عمیق عرفانی، اخلاقی و پدرانه به فرزند به کار رفته است. این تمثیل‌ها افزون بر برانگیختن توجه و دقت سلطان ولد، اهدافی نظیر هشدار دادن، تحریک تفکر و آگاه‌سازی از پیامدهای اعمال نادرست دارد.

در بررسی نامه‌های مولانا به امین‌الدین میکائیل نیز شاهد کاربست تمثیل با استفاده از مفاهیم عرفانی هستیم: «حق تعالی، از غیرت خود، دوستانی که حریص‌اند بر ملاقات یکدیگر، نهاییه الحرص، به موانعی مبتلا گرداند که اذکیای باریک بین هم در غلط افتند و بر سآمت و قلّت رغبت حمل کنند و غلط باشند و آخرشان معلوم شود که آن دورباش غیرت است نه فتور محبت...» (همان: ۱۳۹-۱۳۷). چنانکه مشاهده می‌شود، مولانا از مفهوم عرفانی غیرت بهره می‌گیرد تا برای امین‌الدین میکائیل توضیح دهد که این غیرت الهی نه از روی فتور یا کم‌توجهی بلکه به عنوان موانع الهی برای حفظ شأن روابط است. در اینجا، مولانا از غیرت الهی به عنوان عامل محافظت‌کننده‌ای یاد می‌کند که باعث می‌شود انسان‌ها در جستجوی پیوندهای معنوی به اشتباه نیفتند و خود را در دام حرص قرار ندهند. کارکرد این نوع تمثیل نیز تبیینی است.

در یک بررسی کلی، داده‌های موجود در خصوص کارکردهای تمثیل رمزی نشان می‌دهد که بیشترین بسامد مربوط به کارکرد تبیینی با ۵ مورد است. ۴ مورد از این تمثیل‌های تبیینی در حوزه خانوادگی‌اند که نشان دهنده فضای خصوصی‌تر و نیاز به انتقال پیام‌های عمیق‌تر و شاید پنهان است. در مقابل مولانا برای دولتمردان و دوستان کمتر از این روش استفاده کرده است؛ احتمالاً به این دلیل که تمثیل رمزی نیاز به تأویل دارد و ممکن است در متون رسمی یا صمیمی به سادگی درک نشود. همچنین ۱ مورد کارکرد تحذیری و ۲ مورد کارکرد هشدار است که به مخاطب خانوادگی اختصاص یافته، بیانگر آن است که در روابط خانوادگی، تمثیل رمزی ابزاری برای انتقال پیام‌های اخلاقی و هشدارگونه نیز هست. همچنین تنها یک نمونه کارکرد تأکیدی آن هم در سطح خانوادگی نشان می‌دهد که تأکید بر مفاهیم از طریق تمثیل رمزی نسبت به کارکردهای دیگر، کمتر مورد استفاده بوده است. تمثیل رمزی در نامه‌های مولانا عمدتاً برای تبیین مفاهیم پیچیده و عرفانی (۵۵.۶ درصد) به کار رفته است که نشان از تمایل او به استفاده از زبان رمزی برای بیان مسائل عمیق دارد. همچنین بیشترین تمرکز تمثیل‌های رمزی بر روی مخاطب خانوادگی است؛ این امر می‌تواند ناشی از نقش تربیتی این فضا باشد، جاییکه انتقال مفاهیم پیچیده با زبان غیر مستقیم (تمثیل) مؤثرتر است. نامه‌های دوستانه خالی از کاربرد تمثیل رمزی است و در سطح دولتمردان، فقط یک نمونه با کارکرد تبیینی دیده می‌شود که بیانگر آنست که روابط دوستانه و همچنین روابط با دولتمردان، کمتر نیازمند انتقال غیرمستقیم مفاهیم با تمثیل هستند.

۵-۵) مثالک یا داستان - مثال (اکز مپلوم)

مولانا در نامه‌ای که خطاب به معین‌الدین پروانه نوشته و در آن طلب عفو برای شخصی نموده، از این نوع تمثیل با اشاره به مُلک داوود و سلیمان و با کارکرد ترغیبی بهره برده است: «و اگر اعتماد بر حق کردی، حق تعالی آن همه اوتادِ ملک او را مؤسس و مثبت و دوستکام و نیکنام داشتی چون مُلک داوود و سلیمان. توقّع است که بنده مقصّر، فلان را ... از بهر دل این داعی به عفو و رحمت مخصوص گرداند...» (همان: ۱۰۷-۱۰۵).

به طور کلی این نوع تمثیل کاربرست بسیار اندکی در میان نامه‌های مولانا داشته است. چهار کارکرد اصلی برای مثالک‌ها عبارتند از: تأکیدی (۱ مورد)، تبیینی (۲ مورد)، عاطفی (۱ مورد)، ترغیبی (۱ مورد). بنابراین، مثالک بیش از همه برای تبیین مفاهیم به کار رفته است که نشان از نقش آن در روشنگری دارد. کارکردهای تأکیدی، عاطفی و ترغیبی نشان می‌دهند که مثالک علاوه بر تبیین، برای تأکید بر مفاهیم و ترغیب مخاطب نیز به کار رفته است. از نظر تحلیل محتوایی، مثالک‌ها در نامه‌های مولانا تنها ابزار تبیین نیستند بلکه اغلب بار عاطفی، انگیزشی یا تأکیدی نیز دارند؛ به ویژه کارکرد عاطفی در سطح دوستانه و ترغیبی در سطح دولتمردان به عنوان ابزاری برای پیوند زدن عقل و احساس یا استدلال و دعوت به عمل. در این میان، مثالک با کارکرد تبیینی نشان دهنده تلاش مولانا برای توضیح مفاهیم پیچیده در قالبی قابل فهم برای اصحاب قدرت است؛ امری که به انتقال غیر مستقیم پیام در بافتی حکیمانه و با احتیاط دلالت دارد. همچنین مثالک با کارکرد تأکیدی در سطح نامه‌های خانوادگی، حاکی از نقش آن در تثبیت آموزه‌های اخلاقی در روابط صمیمی و تثبیت معنا در فضای سنت‌محور خانواده است.

۵-۶) پارابل (حکایات تمثیلی انسان‌ها)

در میان نامه‌هایی که مولانا برای تاج‌الدین معتز - یکی از دولتمردان - نوشته، کاربرست این نوع تمثیل را مشاهده می‌کنیم: «...عابد شصت هزار ساله گوهر آدم را شناخت و زاهد صاحب کرامات - یعنی بلعم باعور - گوهر موسی شناخت، آکا چون گمانی برده بود، پاس آن نداشت، مؤاخذ آمد. آنکه چون مؤاخذ آمد، سرّ «مرضتُ فلم تُعْدنی» چه کارها کرد؟... می‌فرماید: با بندگان من آشنایی و دوستی کنید در این عالم و غنیمت دارید تا چون روز دولت ایشان بیاید و دور «من کان لله» بگذرد که دنیاست و دور «کان الله له» بیاید که عقبی است، پشیمان نشوید و حسرت نخورید...» (همان: ۹۱-۸۹). کارکرد این تمثیل، تحذیری است؛ زیرا شخصیت‌هایی مثل بلعم باعورا و عابد شصت هزار ساله به عنوان نمونه‌هایی از کسانی مطرح می‌شوند که با وجود عبادت طولانی یا کرامات از درک حقیقت و شناخت ولیّ خدا عاجز بودند. مولانا با استفاده از این تمثیل از معتز می‌خواهد از شناخت انسان‌های الهی غافل نباشد.

همچنین مولانا در یکی از نامه‌هایش به معین‌الدین پروانه، که در آن درخواست بخشودگی برای نظام‌الدین نموده، از حکایت دینی بهره برده است: «...در عهد رسول - علیه السلام - محسنی درویشی را در سال قحط هر روز نانی وظیفه کرده بود. روزی حاسدی گفت: ای برادر، تو از گلوی اطفال در چنین قحطی می‌بری با وی می‌دهی، او چنین ترا ناسزا می‌گوید و می‌گوید: صدقه او به روی او می‌ماند؛ مرا نان سوخته داد که اگر پیش سگان اندازم بوی نکنند و نخورند. و دیگر جفاها گفت که نوشتن آن به خدمت بی‌ادبی است. آن مسلمان، بعد از آن که این زشتی‌ها بشنید، از آن دلش درد کرد؛ اما وظیفه را دو دو کرده بود هر روزی و بر خود نذر کرد و لازم کرد و گفت: خداوندا، بنده تو را امتحان می‌کنند

که می‌گفته‌ام که خاص برای او می‌دهم...» (همان: ۱۱۶-۱۱۴). کارکرد اصلی این تمثیل، تبیینی است؛ افزون بر آنکه به صورت ضمنی، کارکرد انگیزشی ترغیبی برای تشویق مخاطب نامه به انجام درخواست نیز دریافت می‌شود. هیچ نمونه‌ای از پارابل در مخاطبان خانوادگی یا دوستانه مشاهده نمی‌شود و به‌طور انحصاری در مواجهه با دولتمردان کاربرد داشته‌اند؛ زیرا می‌توانند به شکل غیرمستقیم پندهای حکیمانه را منتقل کنند. همچنین از مجموع ۱۱ مورد کارکردهای پارابل، بیشترین کارکرد مربوط به کارکرد تبیینی (۵ مورد) است و پس از آن کارکردهای ترغیبی (۲ مورد)، عاطفی (۲ مورد)، تحذیری (۱ مورد) و توجیهی (۱ مورد) قرار دارند. چنانکه می‌بینیم نزدیک به نیمی از پارابل‌ها با کارکرد تبیینی و همچنین انگیزشی‌اند که بیانگر نقش پارابل در برانگیختن احساسات، هشدار دادن و تشویق به رفتار مطلوب است.

از نظر محتوایی، کاربست بالای کارکرد تبیینی نشانگر آنست که پارابل بیش از هر چیز برای بیان غیرمستقیم مفاهیم انتزاعی، عرفانی یا اخلاقی استفاده شده است. این تبیین البته نه به معنای شفاف‌سازی صرف، بلکه در راستای بازنمایی لایه‌های پیچیده معنا از طریق روایت و تصویرسازی ذهنی است. همچنین کارکردهای ترغیبی و عاطفی گویای آن هستند که پارابل برای برانگیختن احساسات و تشویق به عمل نیز نقش مهمی ایفا کرده است؛ امری که در تعامل با دولتمردان اهمیتی مضاعف می‌یابد. حضور کارکرد تحذیری و توجیهی نیز بر انعطاف‌پذیری پارابل دلالت دارد، چراکه مولانا از آن برای هشدار دادن نسبت به عواقب رفتارها و توجیه برخی مواضع یا توصیه‌ها بهره برده است. بنابراین، پارابل در نامه‌های مولانا نه تنها ابزاری ادبی، بلکه وسیله‌ای چندمنظوره برای ایجاد ارتباط اقناعی و تعلیمی با مخاطب صاحب‌قدرت بوده است. اختصاص انحصاری کاربرد آن به دولتمردان، بیانگر آن است که مولانا خطاب به این قشر، از روشی غیرمستقیم، هنرمندانه و چندلایه بهره برده تا ضمن انتقال پیام، استقلال اندیشه مخاطب را حفظ کند و او را به تأمل، تأثر و تحول وادارد. با بهره‌گیری از ساختار داستانی و نمادین پارابل، مولانا توانسته به شیوه‌ای مؤثر به تلفیق استدلال و تخیل، احساس و تعقل دست یابد و گفتمانی خلق کند که هم هشداردهنده، هم آموزنده و هم برانگیزاننده باشد.

۵-۷) فابل (حکایات تمثیلی حیوانات)

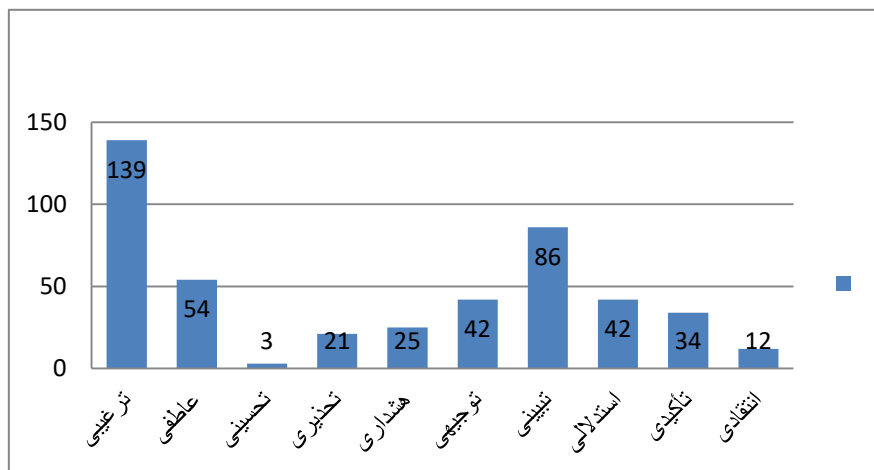
در بررسی مکتوبات، حکایات تمثیلی حیوانات، بسیار اندک به کار رفته است. در نامه‌ای به تاج‌الدین معتر، در توصیه‌ی کسی که نامش ذکر نشده، مولانا از این نوع تمثیل بهره برده است: «شخصی را گرگ فرزندش ربوده بود. در آن آشوب، درویشی آمد، نان خواست. نان گرم از تنور برآورد در آن سال قحط به درویش داد و آنکه به سوی کوه روی نهاد که از فرزندش از خوردنِ گرگ استخوانی مانده باشد، آن را جایی دفن کند و گوری سازد و نوحه‌گاهی کند. چون پیش‌تر آمد، دید فرزند خود را که از کوه فرود می‌آمد بسلامت. نعره‌ای زد و بی‌هوش شد. فرزند پای پدر را مغمزی می‌کرد. چون به هوش آمد، احوال می‌پرسید. گفت: گرگ مرا بر سر راه آورد و بنهاد بسلامت و گفت: «لقمه بلقمه» و بازگشت. و یقین است که هیچ ذره‌ای خیر در راه دین ضایع نیست. خنک آن کس که از این درگاه ناامید نشود...» (همان: ۲۳۴-۲۳۲). کارکرد این نوع تمثیل، انگیزشی ترغیبی است تا مخاطب بداند هر عمل نیکی که برای دیگران انجام می‌دهد، بی‌پاسخ نخواهد ماند و لازم است به عدل الهی در هر شرایطی ایمان داشته باشد. به طور کلی، در نامه‌های مولانا، فابل تنها در دو مورد به کار رفته است: یکی با کارکرد ترغیبی و دیگری با کارکرد تبیینی و هر دو مورد،

در نامه‌های خطاب به دولتمردان است. این امر بیانگر دقت انتخابی مولانا در بهره‌گیری از این قالب ادبی در موقعیت‌های خاص است.

جدول شماره ۴. بسامد کاربست انواع تمثیل‌ها در مکتوبات

انواع تمثیل	نامه‌های خانوادگی	نامه‌های دوستانه	نامه‌های دولتمردان	جمع کل
تمثیل کوتاه یا توصیفی	۸	۱۵	۲۴	۴۷
تشبیه تمثیلی	۲	۱	۱	۴
استعاره تمثیلی	۳۴	۶۴	۲۷۰	۳۶۸
ارسال المثل	۰	۰	۱۰	۱۰
پارابل	۰	۰	۲	۲
فابل	۱	۱	۲	۴
مثالک	۱۰	۰	۱	۱۱
تمثیل رمزی				

نمودار شماره ۱. بسامد کارکردهای تمثیل در مکتوبات مولانا

۶ نتیجه

تمثیل‌های مورد استفاده در مکتوبات مولانا عبارتند از: تشبیه تمثیلی، استعاره تمثیلی، ارسال المثل، تمثیل رمزی، مثالک، پارابل و فابل. با توجه به پرسش‌های پژوهش، نتایج زیر می‌تواند به عنوان مؤلفه‌های سبکی مکتوبات مولانا در بهره‌گیری از انواع تمثیل مورد توجه قرار گیرد:

فراوانی تمثیل‌های کوتاه به ویژه ارسال‌المثل و تشبیه تمثیلی، نسبت به تمثیل‌های گسترده در نامه‌های مولانا نشان از گرایش او به سرعت انتقال معنا و تأثیرگذاری سریع بر مخاطب دارد. نقش اقناعی و تعلیمی نامه‌های مولانا موجب شده از تمثیل‌های رایج و آشنا مانند ضرب‌المثل‌ها برای اثرگذاری بیشتر بر مخاطبان استفاده کند. در میان انواع تمثیل، ارسال‌المثل یکی از بنیادی‌ترین شگردهای بلاغی مولانا در نامه‌ها برای بیان اندیشه‌ها، درونیات و تعالیم اوست. این امر نشان از رویکرد حکمت‌آمیز و اقناعی مولانا در نامه‌های رسمی، به ویژه خطاب به دولتمردان، برای مشروعیت‌بخشی به استدلال‌ها از طریق حکمت عامیانه و تجربه مشترک دارد. پس از ارسال‌المثل، تشبیه تمثیلی بیشترین بسامد را در نامه‌های مولانا دارد و در نقش تبیینی و با کاربست بیشتر در نامه‌های دولتمردان استفاده شده است. مولانا از این شیوه برای روشن‌سازی مفاهیم پیچیده و انتقال آموزه‌های اخلاقی استفاده کرده و آن را به عنوان روشی تفهیمی و تعلیمی در نامه‌های خود به کار گرفته است.

استعاره تمثیلی و تمثیل رمزی کمترین کاربست را در نامه‌های مولانا داشته‌اند. کاربرد محدود این تمثیلات بیانگر آن است که مولانا در نامه‌های خود بیشتر به دنبال صراحت بوده و کمتر از زبان نمادین یا استعاری بهره برده که آن هم به طور عمده در نامه‌های خانوادگی برای بیان معانی عمیق‌تر و خصوصی که نیاز به درک تأویلی دارد، کاربرد داشته است.

تمثیل‌های روایی (پارابل، فابل و مثالک) بسامد اندکی در نامه‌های مولانا داشته و اغلب خطاب به دولتمردان به کار رفته‌اند که گویای آن است که مولانا تمثیل‌های داستانی را برای ارتباطات رسمی کمتر مناسب می‌دانسته و بیشتر در قالب وعظ و حکمت از آنها بهره برده است. پارابل و فابل که ساختار داستانی دارند، بیشتر در مکاتبات با دولتمردان استفاده شده که نشان دهنده تلاش برای انتقال پیام‌های پیچیده به شیوه‌ای غیرمستقیم و تأمل‌برانگیز است. بررسی کارکردهای مختلف تمثیل‌های استفاده شده در مکتوبات مولانا، نتایج قابل توجهی داشت که ما را به شناخت بهتر اهداف مولانا از کاربست تمثیل‌ها سوق می‌دهد:

کارکرد ترغیبی از جمله برجسته‌ترین کارکردهای تمثیل‌های مولانا است که بیش از هر چیز برای برانگیختن مخاطب، تشویق به پذیرش آموزه‌های عرفانی و اخلاقی استفاده شده است. این ویژگی نشان دهنده سبک تعلیمی و ارشادی مولانا در نامه‌هاست.

کاربست فراوان کارکرد تبیینی، پس از کارکرد ترغیبی، نشان از تلاش مولانا برای روشن‌سازی مفاهیم انتزاعی و دشوار دارد.

فراوانی کارکرد عاطفی، نشان می‌دهد که مولانا با به کارگیری تصاویر عاطفی و داستان‌های احساسی، مخاطب را در موقعیت‌هایی قرار می‌دهد که باعث همدلی عمیق‌تری شود.

بهره‌گیری نسبتاً اندک مولانا از دو کارکرد هشدار و تحذیری نشان می‌دهند که مولانا هرچند به ندرت، اما گاهی از تمثیل برای پرهیز مخاطب از پیامدهای منفی برخی اعمال استفاده کرده است. همچنین بسامد بسیار اندک کارکرد تحسینی نشان می‌دهد مولانا از تمثیل کمتر برای ستایش مستقیم افراد استفاده کرده، چنانکه از تمثیل برای انتقاد مستقیم نیز کمتر بهره برده است. این امر حاکی از آن است که او بیشتر به هدایت، تشویق و تبیین علاقه دارد تا انتقاد و نکوهش و یا مدح و تحسین دیگران.

تعارض منافع

طبق گفته نویسنده، پژوهش حاضر فاقد هر گونه تعارض منافع است.

منابع

- ایشانی، طاهره. (۱۴۰۲). «تبیین بلاغت ارسطویی در نامه‌های خانوادگی مولانا». نشریه پژوهش‌های دستوری و بلاغی. شماره ۲۳. صص: ۱۴۲-۱۲۳.
- پورنامداریان، تقی. (۱۳۶۴). رمز و داستان‌های رمزی در ادب فارسی. تهران: علمی - فرهنگی.
- پورنامداریان، تقی. (۱۳۸۰). در سایه آفتاب. تهران: سخن.
- حیدری، فاطمه. (۱۳۹۸). «گذری بر انواع تمثیل در معارف بهاء ولد». تحقیقات تمثیلی در زبان و ادب فارسی. شماره ۴۲. صص: ۵۲-۷۳.
- خانابایی، علی؛ سهراب‌نژاد، علی و عالی محمودی، امیدوار. (۱۴۰۲). «بررسی شیوه‌های تمثیل و استدلال در بیان مفاهیم برخی از حکایت‌های مثنوی معنوی». فصلنامه تحقیقات تمثیلی در زبان و ادب فارسی. شماره ۵۶. صص: ۱-۱۷.
- ذوالفقاری، حسن. (۱۳۸۶). «تمثیل و مثل در مثنوی مولوی». نشریه فرهنگ، ویژه‌نامه مولوی. شماره ۶۳ و ۶۴. صص: ۳۶۸-۳۲۵.
- رضایی، احمد. (۱۴۰۲). «تقابل به عنوان مولفه اساسی در دستور زبان ضرب‌المثل (با تأکید بر ضرب‌المثل‌های فارسی و چینی)». نشریه پژوهش‌های دستوری و بلاغی. شماره ۲۳. صص: ۴۳-۲۱.
- رضایی، احترام. (۱۳۹۸). «معرفی انواع تمثیل فشرده و جستجوی ردپای آن در شعر نخستین شعرای زبان فارسی». شعرپژوهی (بوستان ادب). شماره ۲. صص: ۱۰۱-۱۲۲.
- زرین‌کوب، عبدالحسین. (۱۳۷۸). بحر در کوزه. تهران: علمی.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۷۵). صور خیال در شعر فارسی. تهران: آگاه.
- فتوحی رودمجنی، محمود. (۱۳۸۳). «تمثیل؛ ماهیت، اقسام، کارکرد». مجله ادبیات و علوم انسانی. شماره ۴۷-۴۹. صص: ۱۷۷-۱۴۱.
- قائم، فرزاد. (۱۳۸۶). «نقش فلسفه تمثیلی در داستان پردازی‌های مولانا در مثنوی». فصلنامه پژوهش‌های ادبی. شماره ۱۶. صص: ۱۸۳-۱۹۸.
- قائم، فرزاد. (۱۳۹۱). «زیباشناسی تمثیل و تحلیل ساختاری ادبیات تمثیلی مولانا بر مبنای نظریه فلسفی صورتهای مثالی». پژوهش‌های ادبی و بلاغی. شماره ۱. صص: ۵۷-۷۴.
- کبیری، شیرین؛ چترایی، مهرداد و محمودی، مریم. (۱۳۹۹). «بررسی گونه‌های تمثیل کوتاه در اشعار جلال طیب شیرازی». فصل‌نامه تحقیقات تمثیلی در زبان و ادب فارسی. شماره ۴۶. صص: ۶۳-۴۳.
- مولوی، جلال‌الدین محمد. (۱۳۷۱). مکتوبات. به تصحیح توفیق سبحانی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- نظری، ماه. (۱۳۹۳). «نقش تمثیل در داستان‌های مثنوی معنوی». فنون ادبی. شماره ۲. صص: ۱۴۶-۱۳۳.
- همایی، جلال‌الدین. (۱۳۸۹). فنون بلاغت و صناعات ادبی. تهران: هما.
- هواسی، جعفر. (۱۳۹۹). «نماد و تمثیل در مثنوی مولانا». تحقیقات تمثیلی در زبان و ادب فارسی. شماره ۴۳. صص: ۳۴-۲۵.

Abrams, M. H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. USA: Cornell University.

References

- Abrams, M. H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. USA: Cornell University.
- Fotoohi Rood Me'jani, M. (2004). Tamsil, Mahiat, Aghsam, Karkard. *Adabiat va Oloom-e Ensani*, 47-49, 141-177. [In Persian]
- Ghaemi, F. (2007). Naghsh-e Falsafe-ye Tamsili dar Dastanpardazi-haye Molana dar Masnavi. *Pazhoohesh-haye Adabi*, 16, 183-198. [In Persian]
- Ghaemi, F. (2012). Zibashenasi-e Tamsil va Tahlil-e Sakhtari-e Adabiat-e Tamsili-e Molana bar Mabna-ye Nazariye-e Falsafi-e Soorat-haye Mesali. *Pazhoohesh-haye Adabi va Balaghi*, 1, 57-74. [In Persian]
- Havasi, J. (2020). Nomad va Tamsil dar Masnavi-e Molana. *Tahghighat-e Tamsili dar Zaban va Adab-e Farsi*, 43, 25-34. [In Persian]
- Heidari, F. (2019). Gozari bar Anva-e Tamsil dar Ma'aref-e Baha'e Valad. *Tahghighat-e Tamsili dar Zaban va Adab-e Farsi*, 42, 52-73. [In Persian]
- Homayee, J. (2010). *Fonoon-e Balaghat va Sana'at-e Adabi*. Tehran: Homa. [In Persian]
- Ishnay, T. (2024). Tabeen-e Balaghat-e Arastoyee dar Nameh-ha-ye Khanevadegi-e Molana. *Pazhoohesh-haye Dastouri va Balaghi*, 23, 123-142. [In Persian]

- Kabiri, Sh; Chatrayee, M & Mahmoodi, M. (2020). Barresi-e Gooneh-haye Tamsil-e Kootah dar Ash'ar-e Jalal Tabib-e Shirazi. *Tahghighat-e Tamsili dar Zaban va Adab-e Farsi*, 46, 43-63. [In Persian]
- Khanbabaye, A; Sohrab Nezhad, A & Aali Mahmoodi, O. (2023). Barresi-e shive-haye Tamsil va Estedlal Darbayan-e Mafahim-e Barkhi az Hekayat-haye Masnavi-e Ma'navi. *Tahghighat-e Tamsili dar Zaban va Adab-e Farsi*, 56, 1-17. [In Persian]
- Molavi, J. (1992). *Maktoobat. Be Tashih-e Tofiqh Sobhani*. Tehran: Markaz-e Nashr-e Daneshgahi. [In Persian]
- Nazari, M. (2014). Naghsh-e Tamsil dar Dastan-haye Masnavi-e Ma'navi. *Fonoon-e Adabi*, 11, 133-146. [In Persian]
- Poornamdarian, T. (1985). *Ramz va Dastan-haye Ramzi dar Adab-e Farsi*. Tehran: Elmi- Farhangi. [In Persian]
- Poornamdarian, T. (2001). *Dar Saye-ye Aftab*. Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Rezayee, A. (2024). Taghabol be Onvan-e Moalefe-ye Asasi dar Dastour Zaban-e Zarb Al-Masal (ba takid bar Zarb almasal-haye Farsi va Chini). *Pazhooresh-haye Dastouri va Balaghi*, 23, 21-43. [In Persian]
- Rezayee, E. (2019). Moarrefi-e Anva-e Tamsil-e Feshordeh va Jostojoo-ye Rad-de Pa-ye an dar Shoara-ye Zaban-e Farsi. *She'r Pazhoohi (Boostan-e Adab)*, 2, 101-122. [In Persian]
- Shafi'e Kadkani, M. R. (1996). *Sovar-e Khial dar She'r-e Farsi*. Tehran: Agah. [In Persian]
- Zarrin Koob, A. (1999). *Bahr dar Koozeh. Chap-e Hashtom*. Tehran: Elmi. [In Persian]
- Zolfaghari, H. (2007). Tamsil va Masal dar Masnavi-e Molavi. *Farhang. Vizhe Name-ye Molavi*, 63&64, 325-368. [In Persian]